

סימן קמ"ו

קריאת התורה שלא בזמנה

לאחרונה טסתי לאוסטרליה לשם גיוס תלמידים, והביקור תוכנן כך שהטיסות היו תמיד בבוקר, ותמיד בימי שני וחמישי, כך שנמנע ממני להשתתף בקריאת התורה באותו בוקר. והנה, קרה המקרה ששני ימי ראש חודש אלול נפלו בימים שלישי ורביעי, כך שאף שלא שמעתי קריאת התורה בימים שני וחמישי, מכל מקום שמעתי את הקריאה בשלישי ורביעי; ומאחר והסיבה לקריאת התורה בשני וחמישי היא כדי שלא ילכו בלא תורה ג' ימים, הנה נסתפקתי אם יצאתי ידי חובה בקריאת ראש חודש – שהרי אם שמעתי בשבת שלפני ואחרי וכן בשלישי ורביעי לא הלכתי בלא תורה ג' ימים. אם כן, במקרה שכזה, האם יצאתי ידי חובת התקנה לשמוע קריאת התורה?

הסוגיה העוסקת בדין זה מצויה במסכת בבא קמא (פ"ב.), וזה לשונה: **"עשרה** תקנות תיקן עזרא: שקורין במנחה בשבת, וקורין בשני ובחמישי... ושיהו קוראין בשני ובחמישי – עזרא תיקן? והא מעיקרא הוה מיתקנא! דתניא: וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים' – דורשי רשומות

אמרו: אין מים אלא תורה, שנאמר: 'הוי כל צמא לכו למים', כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו, עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי, וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת, כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה! מעיקרא תקנו חד גברא תלתא פסוקי, אי נמי תלתא גברי תלתא פסוקי, כנגד כהנים ליום וישראלים, אתא הוא תיקן תלתא גברי ועשרה פסוקי, כנגד עשרה בטלנין"

מדברי הגמרא משמע שהתקנה לקרוא כל ג' ימים הינה תקנת משה (שלושה פסוקים לעולה אחד או שלושה פסוקים לשלושה עולים) – לא ברור בדיוק מה הייתה התקנה), ועזרא לא הוסיף אלא לקרוא עשרה פסוקים לשלושה עולים. כך עולה בבירור גם מהראשונים במסכת מגילה (כ"א) המזכירים את תקנת עזרא כקשורה לזהות או מספר העולים והפסוקים הנקראים. התוספות במסכת בבא קמא (ד"ה 'כדי') שואלים: **"ואם** תאמר: מאי שנא שתיקנו שני וחמישי? ויש לומר, משום דאמר במדרש: משה רבינו עליו השלום עלה

בחמישי לקבל לוחות האחרונות וירד בשני ונתרצה לו המקום, ולפי שהיה עת רצון באותה עלייה וירידה קבעו בשני וחמישי, ולכך נמי נהגו להתענות בב' וה'; ואף על פי שעלה בהשכמה... אין להקפיד בכך. ולפי סדר עולם נמי כן הוא..."

בלומר: קבלת הלוחות היתה ביום חמישי וירידת משה עם הלוחות היתה ביום שני, ולכן תקנו אז קריאת התורה כי הייתה זו עת רצון. וכן הוא ברשב"א (שם) ובראבי"ה (חלק ג', הלכות תענית, סימן תתמ"ט) ובעוד ראשונים וביש"ש (שם). והנה, מהסוגיה משמע שחלק מתקנת הנביאים הייתה גם הימים, ולכאורה אפשר לומר שעל כן אי אפשר להזיז את התקנה ממקומה בשום אופן (וכך אף מסיק בשו"ת 'משנה הלכות' (ד', י"ג)). אולם, מאידך, אפשר לבאר שהתקנה הייתה בעיקר על כך שלא ילכו ג' ימים בלא תורה, והנביאים אף נתנו לתקנה גוון מעשי בכך שהנהיגו ימים מסוימים לקריאת התורה (מטעמו של התוספות).

לפי זה נראה ברור שהימים שתוקנו לא תוקנו כחלק עצמי מתקנת משה ומתקנת עזרא, אלא עם הזמן קבעו כי ימים אלו יהיו ימי הקריאה משום שהם

עת רצון, ובדיוק כפי שתענית בשני ובחמישי אין לה הכרח ולכאורה היה אפשר להתענות אף בימים אחרים – ומכל מקום המנהג הוא בשני וחמישי משום שאלו ימים שהם עת רצון. היוצא מכל הנ"ל, שניתן לפרש לפי הבבלי שאין כל חובה מדאורייתא או מדרבנן לקרוא בתורה דווקא בשני ובחמישי, ואין חיובנו בכך אלא משום מנהג (ויש להעיר שבשו"ת משפטי עוזיאל (כרך ג', מילואים, סימן ב') דייק מהרמב"ם שתקנת שני וחמישי הרי היא תקנת הנביאים הקדמונים, והמעייין במקומו יראה כי אין הדברים מוכרחים; וקצת תמיהני שכתב כן כדבר פשוט ללא הסבר, וצריך עיון להבין דבריו. ואף שבסוגיה עצמה משמע שהנביאים תיקנו גם את הימים, מכל מקום גם זה לא מוכרח כפי שכתבנו, שאולי רק הנהיגו כך אך לא קבעו כן במסמרות כחלק מעיקר התקנה).

אולם, בירושלמי מגילה (פרק א', הלכה א') מצאנו לשון אחרת, ששם שאלו על תקנת מגילת אסתר בלשון זו:

"בעא קומי רבי מנא: ולא עזרא תיקן שיהו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת במנחה? ומרדכי ואסתר מתקינים על מה שעזרה עתיד להתקין?"

תשובת הירושלמי איננה חשובה לענייננו, אך מלשונו משמע שדווקא עזרא תיקן את הקריאה בשני וחמישי, ושני חידושים יש כאן לעומת הבבלי: (א) אין כאן זכר לתקנת משה. (ב) עזרא לא רק תיקן קריאה כל ג' ימים, אלא אף תיקן את הימים המסוימים שבהם תהיה הקריאה – שני וחמישי. דברים אלו אף נתמכים על ידי מסכת סופרים (י', א'), שם גם כן כתוב מפורשות שעזרא תיקן לישראל קריאה בשני וחמישי. לפי דברים אלו, נראה שחלק מהתקנה המקורית היה לקרוא דווקא בשני וחמישי, היפך מסקנתנו דלעיל; ואף אם טעם הדבר משום עת רצון – מכל מקום, כל שהוא בכלל התקנה המקורית אין ביכולתנו לעוקרו ולשנותו.

מחלוקת זו בין המקורות מובאת בדברי המאירי למסכת מגילה (כ"א:), והוא מכריע כך:

"ומכל מקום פירשו בשביעי של קמא... שלא היתה עיקר תקנת משה רבינו אלא חד גברא לתלתא פסוקי אי נמי תלתא גברי לתלתא פסוקי עד שבא עזרא ותקן שיהו קורין בהם שלשה לעשרה פסוקים... ומכל מקום במסכת סופרים יראה שאף עיקר הקריאה בשני ובחמישי על ידי עזרא היתה...

אלא שאין לדחות תלמוד שלנו מפני ברייתא של מסכת סופרים... שלשיטת מסכת סופרים קריאת השלשה – חכמים תקנוה, שעזרא תקן עיקר הקריאה וחכמים תקנו קריאת השלשה, אבל לשיטת תלמוד שלנו שהוא העיקר משה תקן עיקר הקריאה בשני ובחמישי ובא עזרא ותקן בהם קריאת שלשה והוסיף עוד קריאת שבת במנחה..."

ברור מהמאירי ששיטת המסכת סופרים (והיא שיטת הירושלמי, כפי שראינו) הינה שעזרא תיקן את עיקר התקנה ובכלל תקנתו אף הימים המסוימים נקבעו, אך לפי הבבלי התקנה היתה תקנת משה (אמנם ניתן להבין מהמאירי שלפי הבבלי משה תיקן אף את הימים המסוימים, אך ניתן גם לקרוא בלשונו באופן התואם למה שראינו בבבלי לעיל).

וגם בכרכי יוסף (או"ח, תרפ"ה) הביא מחלוקת זו ודן בה בקצרה, וסיים בדברי המאירי (ויש להעיר שהרב עובדיה יוסף (יביע אומר, או"ח, ד', י"ז) כותב שאין מחלוקת בין התלמודים, עיין שם בדבריו). העולה מכל הנ"ל שנראה כי שאלתנו תלויה במחלוקת התלמודים בהבנת התקנה, שלפי הבבלי אפשר להבין בשני וחמישי לאו דווקא אלא

ודחאם, אולם בסוף דבריו כותב הברכי יוסף:

"מיהו, בשגם הרב משאת משה לא הרוה צמאונינו בראיותיו, לענין דינא נראה דאין לסמוך על הוראת הרב עטרת זקנים... והוה להו לפוסקים לאשמועינן... דין זה של הרב עטרת זקנים, דאי לא קראו בשני קורין בשלישי, דאית ביה כמה רבותי לקרות ביום שלישי, יום חדש שלא נתקן בו קריאה, וגם יברכו העולים ביום שלישי... וכל זה הוא חידושא טפי. **לכן אני אומר דשב ואל תעשה עדיף**, ומה גם דהשתא דתקון בסדר הזמירות משניות ובריתות ומזמורים, וכל איש ישראל שוים בזה, וכבר כתבו דבזה יצאו ידי חובת תלמוד, נמצא דאין כאן ג' ימים בלא תורה כל עיקר. ועתה בא לידי ספר אליה רבה וראיתי שגם הוא ערער על זה. ומה שכתב הרב 'גנת ורדים'... דבאיזה יום שיסכימו עשרה לקרות בספר תורה שפיר דמי, ויוציאו ספר תורה ויקראו בברכות מפני כבוד צבור... אין דבריו מחוורים..."

היוצא מדברי הברכי יוסף שאף שמודה הוא כי אין ראייה להתיר קריאה שלא בזמנה, מכל מקום סובר כי אף אין ראייה לעשות להיפך, ושב ואל תעשה

שהמנהג לקרוא דווקא בהם משום עת רצון, ואילו לפי הירושלמי התקנה תוקנה דווקא בימים שני וחמישי, ואין לשנות מתקנת עזרא בשום אופן. לפי המאירי, שהכריע כתלמוד הבבלי, נראה לכאורה שאפשר לצאת בקריאה שלא בשני וחמישי.

אמנם, עדיין אין הדברים פשוטים. בברכי יוסף (או"ח, קל"ה) כתב בלשון זו:

"אם ביטלו הצבור קריאת ספר תורה ביום השני, כתב הרב עטרת זקנים דאם היה באונס יכולין להוציא ספר תורה ביום השלישי, כדי שלא תבטל תקנת עזרא, ושלא ילכו שלשה ימים בלא תורה... ובעיקר דינו הרב 'משאת משה' בריש חלק ב' דחאו באמת הבנין, והביא ראייה... ותו אייתי הרב משאת משה ראייה לסתור דין הרב עטרת זקנים ז"ל, ממה שכתבו התוספות דתקון בב' וה' והם ימי רצון, ואם כן, אם יקראו ביום הג' לא מתקיימא תקנתיהו כעין דתקון ביום הראוי... ולא ראייה היא, דעיקר התקנה היתה כדי דלא ליהוו תלתא יומי בלא תורה... ומאחר שכן ביום הג' דאיתא לתקנתא תו לא משגחינן ביומא דרחמי, דאינו אלא טפל לתקנה..."

והביא עוד מראיות ה'משאת משה'

עדיף, ומה עוד שבתוך התפילה אנו משלבים דברי תורה רבים כך שאין זה נחשב שאנו הולכים ג' ימים בלא תורה, ועל כן אין לעשות מעשה מחודש כזה להוציא התורה ביום שלישי ולקרוא כדי לצאת ידי חובת תקנת עזרא. ועוד ראיתי בשו"ת 'בצל החוכמה' (ד', י"ז) שדן במי שלא קרא קריאת ראש חודש בבוקר ורוצה להשלימה במנחה, שאגב כך דן בקריאת שני וחמישי ומעלה כי מאחר ואין היא אלא משום לימוד תורה אין לה תשלומין אם לא קראה בזמנה (אף לא במנחה של אותו יום), אך לאחר מכן כותב:

"ברם ראיתי בשו"ת 'גורן דוד' שכתב ששמע מתלמיד נאמן למרן החתם סופר ז"ל, כי כאשר נסע מרן זצ"ל ממטסדורף לפטרסבורג, היה ביום ב' בשחרית בדרך ובשעת מנחה הגיע לאחת הקהילות וקרא שם בעשרה בבית הכנסת, ואח"כ עליה הגאון מורנו הרב הרש זצ"ל... מבואר כי לדעת מרן החתם סופר יש תשלומין לקריאת יום ב' או ה' במנחה של אותו יום... עוד ראיתי מזה בשו"ת יהודה יעלה שנשאל שאם על פי סיבה נתבטלה קריאת התורה בשחרית ביום הכניסה, אם יש לקרות בתורה בו ביום כתפלת המנחה. והשיב, כי בהיותו בעוד הרבנים בפאקש התפללו בבוקר המנין

בבית מלון טרם נסעו והיה יום ב' ולא שמעו אז קריאת התורה, וכג' או ד' שעות אחר חצות הגיעו לישוב שהיה שם בית הכנסת וקבצו מנין להתפלל מנחה והסכימו בד"צ שהיו ביחד הוא והגאבד"ק מיקלאש והגאבד"ק סאבאטיש ועשו מעשה לקרות בתורה פרשת השבוע של שחרית בין אשרי לתפלת שמונה עשרה שלא לבטל התמיד תקנת עזרא שלא לשהות ג' ימים בלא תורה..."

וממשיך להביא שם מכמה אחרונים (מהרש"ך ושו"ת בית שערים ושו"ת פרי השדה ועוד) שכולם אסרו לקרות במנחה, ובעיקר משום שייראה הדבר תמוה בעיני ההמון ויעורר מחלוקת, ואין קריאת התורה כדאית במקרה שיש חשש מחלוקת. ולמעשה פסק שאין לסור מהכרעת האחרונים בזה, אלא שכתב שיש מקום להקל בזה במקרים מיוחדים:

"מבל מקום בעת הצורך, וכגון שיש בין העשרה שלא שמעו קריאת התורה בבוקר, מי שיש לו בו ביום יום השנה (יאהרציי"ט) לפטירת אביו או אמו והוא לא עלה לתורה בשבת שלפניו ובב' וה' לא קראו שחרית מחמת אונס, והוא בא לשאול אם רשאים לקרא בתורה

בשעת מנחה להשלים הקריאה דשחרית שבטלו באונס, נראה שאין למנוע מהם הקריאה, מאחר וידוע כי רבים מאד מדקדקים ומקפידים לעלות לתורה ביום השנה לפטירת אב ואם ובפרט כשגם לא עלה בשבת שלפניו, ממילא אין בזה לא משום יוהרא ולא משום חשש מחלוקת והוא גם רק באקראי בעלמא, וכהאי גוונא בנעשה בנו של אחד מהם בר מצוה בו ביום, נראה דודאי יש לסמוך באלו על מה שמרן החתם סופר והמהרי"א עבדו עובדא בנפשיהו לקרות בתורה במנחה דיום ב'..."

מדבריו משמע, כי באופן עקרוני יש מקום להקל בדבר, אלא שמחמת מחלוקת ושאר עניינים יש להחמיר, אך יש מקום להקל כשהדבר נעשה באקראי בעלמא.

גם הרב עובדיה יוסף מתייחס לדין זה בתשובה (יביע אומר (ד', או"ח, י"ז)), וזה לשונו:

"ברבר פועלים משכימי קום שמתפללים ביחידות במקום עבודתם, אם בעת המנחה ביום ב' וה' יוכלו להוציא ספר תורה ולקרות בו בברכות, כאשר הורה להם כן רב מקומי אחד. או לא"

והאר"ך בדבר, ומסיק שאף שיש מקום להתיר, מכל מקום יש לחשוש שיבואו מתוך כך לשנות את כל תקנות חז"ל לרוח היום, ומפני חשש זה כתב שחס ושלום להנהיג כן בקביעות, ואף באקראי יש לחשוש, אלא שאם בא מישהו לעשות כן באקראי אין למחות בו. את סקירת הפוסקים נסיים בדברי שו"ת 'משנה הלכות' (ד', י"ג), שדן בשאלה אם אפשר להוציא ספר תורה ביום ראשון לקרוא בשביל ילד בר מצווה, וזאת כדי למנוע את חילול השבת הנגרם מכך שהילד מגיע עם משפחתו לבית הכנסת בשבת במכוניות וכו'. הוא מסיק שאין לעשות כן משום חידוש יום של קריאת התורה נגד התקנה.

והנה, לאחר סקירת המקורות הנ"ל נראה שאפשר לפסוק בבירור שאפשר לצאת ידי חובה בקריאת ראש חודש אם הפסיד קריאת שני וחמישי. הסיבה לכך הינה שלדעת הברכי יוסף והעטרת זקנים והגאון הרב עובדיה יוסף ושו"ת בצל החוכמה והחתם סופר (על פי עדות ה'גורן דוד') ושו"ת יהודה יעלה – על פי כל הדעות הללו – מעיקר הדין יש מקום להקל לקרוא קריאה שלא בזמנה ושקריאה זו תיחשב כקריאה שיוצאים בה ידי חובת קריאת התורה

של שני וחמישי, אלא שהפוסקים כתבו שאין לעשות כן מטעמים שונים של גדר וכדומה, וכפי שראינו יש שהקלו באקראי ויש אף שהקלו שלא באקראי. אם כן, במקרה שאנו עוסקים בו, הרי לא מדובר בתיקון קריאה חדשה אלא בשאלה אם יוצאים ידי חובה בקריאה שממילא יש צורך לקרותה, ואם גם כך מוציאים ספר תורה וקוראים הרי שהחששות שנמנו בתשובות שראינו לעיל אינן שייכות בנידון זה.

ה'יוצא מכל הנ"ל, שמי שנאנס ולא יכול לשמוע קריאת התורה בשני וחמישי ונזדמן לו לשמוע קריאת התורה

של ראש חודש בשלישי ורביעי, לעניות דעתי קיים תקנת עזרא באותו שבוע. ועוד נראה שיכול לצאת אף לכתחילה בידיעה שיפסיד קריאת שני וחמישי, כיוון שיודע שישמע הקריאה בשלישי ורביעי משום ראש חודש. ולעיתים נחוץ דבר זה מאוד לחיילים הנמצאים בשטח שיש להם שעת הדחק ולא יכולים להביא ספר תורה בשני וחמישי אלא בטרחה מרובה, שאם יודעים שיוכלו לכל הפחות לשמוע קריאת התורה של ראש חודש בשלישי ורביעי שאינם צריכים לטרוח כל כך אחר שמיעת קריאת התורה בשני וחמישי.